

До теорії питання про перманентність реформування експортного потенціалу країни

Віра Рокоча

професор, д. е. н.,

*професор кафедри міжнародних економічних відносин,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, Україна,*

ORCID: 0000-0002-0467-856X

Сучасна українська економічна думка приділяє достатньо багато уваги дослідженню проблем формування і використання експортного потенціалу всіх його рівнів-країни, регіону, підприємства [Див., напр., 1]. Цій проблемі присвячено значне число робіт учених з усього пострадянського простору [Див., напр., 2]. Щодо західних учених, то вони взагалі не оперують поняттям «експортний потенціал». У світовій економічній думці експортний потенціал не розглядається як окрема економічна категорія. Немає згадки і про те, що він може слугувати підвищенню економічного потенціалу країни. У виділенні цієї категорії у західної науки просто немає потреби. Ринкові відносини створюють такі умови функціонування бізнес-структур, що технічні стандарти продукції, що спрямовується на ринок, мають строго відповідати міжнародним нормам, через що для її виробників не має значення, на який з ринків-чи то внутрішній, чи зовнішній-вони будуть виходити. Для українських виробників, де рівень технічних вимог до продукції на внутрішньому ринку часто нижчий, ніж на світовому і де до цього часу зберігся розподіл виробництва на «для внутрішнього споживання» і «на експорт», поняття «експортний потенціал» має особливе значення. Відтак, більшість пострадянських науковців пишуть про те, що експортний потенціал є самостійною категорією і він являє собою складову економічного потенціалу країни [напр., 3].

Розглядаючи експортний потенціал пострадянська економічна думка, як правило, звертається до аналізу експортного потенціалу, сформованого міжнародними природними конкурентними перевагами і, аналізуючи його використання, акцентує саме на цій складовій. Такий підхід суттєво обмежує дослідження і не може бути визнаний як оптимальний при розробці загальноекономічних національних стратегій розвитку. Важлива складова експортного потенціалу-це набутий потенціал, який формується у відповідності з набутими міжнародними конкурентними перевагами. Він відбиває рівень наукового, інноваційного та техніко-технологічного розвитку країни і визначає товарну структуру зовнішньої торгівлі країни в контексті секторального та галузевого розподілу. Якщо економічно розвинені країни представлені у світовій торгівлі як переважно експортери науко- та капіталомісткої продукції, то причину тому слід шукати, відповідно до пострадянських теоретико-методологічних підходів, в реалізації набутого експортного потенціалу. У ЄС, наприклад, на так звані виробничі товари припадає 81,3% усього експорту, у США-63,1% (на паливо і продукцію гірничо-добувної промисловості-14,8%), в Японії-86,6% [4].

Якщо ж пострадянські країни виступають насамперед експортерами сировини та матеріалів, то це є наслідком реалізації природного експортного потенціалу. Так, у Росії 59,1% експорту складає паливо та продукція гірничо-добувної промисловості, в Україні 45,7%-сільськогосподарська продукція, в Казахстані на паливо та продукцію гірничо-добувної промисловості доводиться 80,8% експорту країни, а в Азербайджані-92,3% [4].

Декомпозиція експортного потенціалу є вкрай важливою, оскільки вона дозволяє визначити, який його структурний елемент реалізується насамперед і завдяки чому країна може отримати додаткові джерела економічного розвитку. Отже, природний експортний потенціал є вичерпним. Якщо в країні використовується саме він, то отримання додаткового прибутку буде супроводжуватися переважно екстенсивним розвитком, який непозбавлений хижацького використання природних ресурсів. Україна, наприклад, відома як один з провідних світових експортерів зерна та металопродукції. В обох випадках країна спирається на природні міжнародні конкурентні переваги, забезпечуючи завдяки ним експортну виручку. В останні роки цей процес став настільки інтенсивний, що в Україні стали їсти не тільки турецький булгур та кускус, а й хліб, бо гонитва за максимізацією прибутку не дозволяє зосередити зусилля на інших складових експортного потенціалу. Останнім часом почастишали випадки, коли, прагнучи наростити природний експортний потенціал задля його максимальної реалізації, агрокомпанії починають зносити малонаселені села, збільшуючи свої сільськогосподарські угіддя. В усіх таких випадках не йдеться про нарощування країною доданої вартості, реалізується її участь у висхідних ланках глобальних ланцюгів створення вартості, які характеризуються її порівняно мінімальними обсягами.

Формування набутого експортного потенціалу можливе за умови дотримання двох основних вимог: (1) відносно високий рівень науково-технічного та техніко-технологічного розвитку країни та (2) додаткові капіталовкладення, що спрямовані в цей розвиток. Індустрія 4.0 не може формуватися без цих засад. Діджиталізація економіки і розвиток адитивного виробництва є в сучасних умовах єдиною альтернативою, здатною скласти засади для реформування експортного потенціалу будь-якої економіки, в тому числі й української. Сучасна практика господарювання значного числа країн світу засвідчує розуміння ними відсутності вибору шляху подальшого економічного розвитку. Мова не йде про економічно розвинені країни, в яких перехід до Індустрії 4.0 закріплено в державних програмах. Мова йде про монокультурні країни, експортний потенціал яких будується виключно на одній-двох сировинних галузях. Так, найбільші арабські експортери нафти, спираючись на використання виключно природного експортного потенціалу стали орієнтувати отримані від його реалізації прибутки на формування набутого експортного потенціалу і розвивати високотехнологічне виробництво. Таким шляхом має йти й Україна. У такий спосіб країна може забезпечити посилення набутого експортного потенціалу і з висхідної ланки глобальних ланцюгів створення вартості забезпечити собі перехід до низхідної

ланки, яка дозволяє отримувати значно вищу додану вартість. Отже, з точки зору формування товарної структури, експортний потенціал не є кількісно та якісно незмінним: він відбиває тенденції світового національного і економічного розвитку, відтак йому внутрішньо притаманний тренд перманентності, який в кінцевому рахунку має забезпечити підтягування експортерів до максимізації доданої вартості через інтеграцію в низхідні ланки глобального ланцюга створення вартості.

Щодо реалізації експортного потенціалу, якщо він виділяється із загальної структури економічного потенціалу, то вона полягає в тому, що реалізований потенціал складається з двох частин-потенціалу використаного та потенціалу резервного (невикористаного). Наявність резервного потенціалу може бути результатом або (а) неспроможності повною мірою використати експортний потенціал в силу, наприклад, невисокої якості експортної продукції, або (б) зміни умов торгівлі в бік їх погіршення для експортерів, або (в) запровадження рестриктивних санкцій проти експортерів, або (г) свідомої гри експортерів на ринковій кон'юнктурі, коли вони обмежують експорт своєї продукції в розрахунку підвищити на неї ціну, як це, наприклад, є на світових нафтовому та газовому ринках, або (д) значного зростання цін на експортовані продукти на внутрішньому ринку, що забезпечує їх виробникам значні прибутки без виходу на світовий ринок. Це означає, що, з точки зору свого використання, експортний потенціал не можна трактувати як сталий, він може постійно змінюватися відповідно до можливостей експортерів максимізувати свій прибуток, тобто можна говорити, що і в контексті реалізації експортний потенціал є перманентно змінним.

Таким чином, перманентність змін є внутрішньою характеристикою формування і реалізації експортного потенціалу країни. Це є об'єктивно обумовлений процес, який сприяє оптимізації використання природного експортного потенціалу, як наприклад, у випадку України формування експортного потенціалу органічного сільського господарства, та реформування структури експортного потенціалу за рахунок модернізації набутого потенціалу, що передбачає перехід на вищі щаблі науково-технічного і технологічного забезпечення індустріально-інформаційного розвитку країни. Цей процес не може розвиватися стихійно і некеровано, він потребує не тільки виваженої ділової поведінки і спеціальної стратегії розвитку експортно-орієнтованих підприємницьких структур, а й прямої державної підтримки.

Ключові слова: Експортний потенціал, експорт, Україна.

Список використаних джерел

1. Бестужева С. В. *Методичні засади оцінки експортного потенціалу регіону.* С. В. Бестужева // *Регіональна економіка.*-№ 5.-2010.-С. 75-82;
2. Дружиніна В. В. *Прогнозування експортного потенціалу машинобудівних підприємств з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності / В. В. Дружиніна, Л. В. Різніченко // Актуальні проблеми економіки.*-№ 7.-2010.-С. 246-252;

3. Мельник Т. *Експортний потенціал України : методологія оцінки та аналіз* / Т. Мельник // *Міжнародна економічна політика*.-2008.-№ 8-9.-С. 221–224;
4. Мельник О. Г. *Експортний потенціал підприємства: сутність і методологічні основи аналізу*. / О. Г. Мельник// *Проблеми економіки*.-2017. № 1.-С. 226-231;
5. Нікітіна А. В. *Удосконалення теоретико-методичних основ експортного потенціалу підприємства в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*/ А. В. Нікітіна, І. В. Юдіна // *Причорноморські економічні студії*.-2018.-Вип. 34.-С. 24-27.-URL: http://bses.in.ua/journals/2018/34_2018/7.pdf;
6. Никитина Э. И. *Факторы развития экспортного потенциала промышленного предприятия* / Э. И. Никитина// *Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво*. — 2013. — № 5. — С. 151-156.-URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_5_30;
7. Пирог О. В. *Оцінка експортного потенціалу регіонів України* / О. В. Пирог, А. І. Зацепило / *Економічний простір*.-2009.-№24.-С. 144-152;
8. Тюріна Н. М. *Сутнісні характеристики експортного потенціалу* / Н. М. Тюріна, Є. О. Шелест // *Вісник Хмельницького національного університету*.-2009.-№ 4.-Т. 3.-С. 189-196;
9. Череп А. В. *Основи формування трудового потенціалу в державі, регіоні, на підприємстві* / А. В. Череп, Я. О. Зубрицька // *Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. праць*.-Сер.: *Економічні науки*.-2011.-№ 1 (9).-С. 243-254.
10. Дубков С., Дадалко С., Фоменюк Д. *Формирование и оценка экспортного потенциала промышленных предприятий* // *Банкау'ські веснік, КАСПЧНИК 2011*.-С.29-35.-URL: <https://www.nbrb.by/by/articles/8816.pdf>;
11. Субботенко А. И. *Экспортный потенциал предприятия* //<http://edoc.bseu.by>-URL: www.bseu.by:8080/bitstream/edoc/77254/1/Subbotenko_A_I..pdf;
12. *Экспортный потенциал России*-Financial Guide-URL: <https://www.financialguide.ru/article/economics/eksportnyj-potencial-rossii>;
13. Мовчан В., Вальтер В. *Экспортный потенциал узбекской продукции на рынке ЕС*-Policy Briefing, 2020.-No 05-URL: https://www.german-economic-team.com/usbekistan/wp-content/uploads/sites/6/GET_UZB_PB_05_;
14. Икроматов Д. З. *Экспортный потенциал Республики Таджикистан: Проблемы и возможные пути их решения* // *Вопросы инновационной экономики*.-2021.-Том 11. № 1.-С. 39-414. URL: <https://doi.org/10.18334/vines.11.1.111564>;
15. Карачев И. А. *Определение категории «экспортный потенциал предприятия» в контексте формирования региональной модели ВЭД* // *Финансы: теория и практика*.-2015.-№ 4. С. 24–37.-URL: <https://doi.org/10.26794/2587-5671-2015-0-4-24-37>;
16. Комарова С. Л., Абраменков М. Н. *Рост экспортного потенциала региона и повышение его конкурентных позиций за счет создания кластера в ведущей отрасли промышленности*// *E-Management*.- 2020.-Т. 3.-№ 2.-С. 22–31. –URL: <https://doi.org/10.26425/2658-3445-2020-2-22-31>
17. Мельник Т. *Експортний потенціал України : методологія оцінки та аналіз* / Т. Мельник // *Міжнародна економічна політика*.-2008.-№ 8-9.-С. 221–224;
18. Тюріна Н. М. *Сутнісні характеристики експортного потенціалу* / Н. М. Тюріна, Є. О. Шелест // *Вісник Хмельницького національного університету*.-2009.-№ 4.-Т. 3.-С. 189- 196;
19. Нікітіна А. В. *Удосконалення теоретико-методичних основ експортного потенціалу підприємства в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*/ А. В. Нікітіна, І. В. Юдіна // *Причорноморські економічні студії*.-2018.-Вип. 34.-С. 24-27. -URL: http://bses.in.ua/journals/2018/34_2018/7.pdf
20. Никитина Э. И. *Факторы развития экспортного потенциала промышленного предприятия* / Э. И. Никитина// *Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво*. — 2013. — № 5. — С. 151-156.-URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_5_30; Мельник О. Г. *Експортний потенціал підприємства: сутність і*

методологічні основи аналізу. / О. Г. Мельник// Проблеми економіки.-2017. № 1.-С. 226- 231.
21. База даних COT, 2019 р.-URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm